

KS. GRZEGORZ KACZOROWSKI

PAŃSTWOWA AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH IM. IGNACEGO MOŚCICKIEGO W CIECHANOWIE

NEOPREZ@WP.PL

ORCID: 0000-0002-9316-7840

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2025.033>

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI ETYCZNYCH W RODZINIE – MIĘDZY TRADYCYJĄ A WSPÓŁCZESNOŚCIĄ

Streszczenie. Artykuł podejmuje problem wychowania etycznego w rodzinie jako jednego z kluczowych zagadnień współczesnej refleksji pedagogiczno-teologicznej. Rodzina, będąca podstawową wspólnotą życia, stanowi niezastąpione środowisko formowania człowieka w wymiarze moralnym, społecznym i duchowym. Wychowanie etyczne nie sprowadza się jedynie do przekazywania norm, lecz obejmuje całokształt relacji i doświadczeń, w których dziecko uczy się miłości, odpowiedzialności i rozróżniania dobra od zła.

Współczesność stawia jednak rodzinę wobec licznych wyzwań – globalizacji, rozwoju technologii cyfrowych, pluralizmu wartości oraz kryzysu więzi międzyludzkich – które utrudniają proces kształtowania spójnego systemu etycznego. Fundamentem wychowania pozostają miłość i odpowiedzialność, rozumiane jako zasady porządkujące życie moralne i chroniące wychowanie przed relatywizmem. W tym kontekście rodzina jawi się jako „szkoła bogatszego człowieczeństwa,” w której codzienne życie i świadectwo rodziców stanowią podstawę kształtowania dojrzałej osobowości.

Pomimo przemian cywilizacyjnych i technologicznych rodzina zachowuje centralną rolę w przekazie wartości i budowaniu ładu moralnego. Jej zadaniem jest harmonijne łączenie tradycji z wyzwaniami współczesności, tak aby wychowanie etyczne pozostawało procesem integralnego rozwoju człowieka i jego odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Słowa kluczowe: rodzina, wartości etyczne, wychowanie, wiara.

Abstract. Education to Ethical Values in the Family – Between Tradition and Contemporary Times. The article addresses the problem of family ethical upbringing as one of the fundamental issues of contemporary pedagogical-theological education. The family which is the principal community of life makes an irreplaceable milieu of man's formation in moral, social and spiritual dimension. Ethical education is not merely reduced to norms transmission but embraces the totality of relations and experiences in which the child learns how to love, how to be responsible and how to distinguish good from evil.

Contemporary times, however, make the family face numerous challenges – globalization, development of cyber-technology, pluralism of values and the crisis of interhuman ties, all of which make the process of formation of integral ethical system difficult. The fundamental of upbringing is love and responsibility understood as the principles which order moral life and protect life against relativism. In this context the family appears as “the school of richer humanity” in which everyday life and the parents’ testimony make the basis of formation of mature personality.

Despite civilizational and technological transformations, the family retains a central role in the transmission of values and building of moral order. Its task is to harmoniously unite the tradition with the challenges of contemporary times so that the ethical upbringing remains the process of integral development of man and his responsible participation in social life.

Keywords: family, ethical values, upbringing, faith.

WPROWADZENIE

Problem wychowania etycznego w rodzinie stanowi jedno z kluczowych zagadnień współczesnej refleksji interdyscyplinarnej obejmującej: teologię, filozofię, etykę, pedagogikę, socjologię i psychologię. Rodzina jako podstawowa wspólnota życia jest pierwszym i niezastąpionym środowiskiem formowania człowieka w wymiarze moralnym, duchowym oraz społecznym. Wychowanie etyczne nie sprowadza się do przekazu norm, lecz obejmuje całokształt doświadczeń, w których dziecko uczy się rozróżniania dobra i zła, rozwija cnoty oraz kształtuje sumienie.

Współczesność stawia rodzinę wobec licznych wyzwań: globalizacji, rozwoju technologii, świata mediów, pluralizmu światopoglądowego i kryzysu wartości, które wpływają na życie wszystkich pokoleń. Dlatego warto podkreślić tezę, że w świecie balansującym między tradycją a nowoczesnością rodzina pozostaje podstawowym środowiskiem wychowania etycznego.

Celem opracowania jest ukazanie roli rodziny jako podstawowego środowiska wychowania etycznego w kontekście przemian społecznych i kulturowych. Pomocne w tym kontekście będą postawione problemy badawcze: jak rodzice mogą kształtować system wartości u swoich dzieci? W jaki sposób rodzina może pozostać szkołą wychowania etycznego?

Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny z zakresu pedagogiki, etyki, filozofii i teologii. Zastosowano metodę analizy i syntezy treści oraz metodę hermeneutyczną.

1. RODZINA MIEJSCEM WYCHOWANIA ETYCZNEGO I GWARANTEM TRADYCYJNYCH WARTOŚCI

Wychowanie do wartości etycznych w rodzinie to fundamentalny proces kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a jednocześnie dla jej dobra własnego i społeczności, w której egzystuje¹. Rodzice, jako pierwsi i najważniejsi wychowawcy, wywołują w dziecku potrzebę poznawania siebie, stanowienia o sobie samym, zdolność do relacji oraz otwartości na transcendencję. To w rodzinie dziecko uczy się podstawowych wartości i zasad, a także hierarchii, w jakiej powinny być one realizowane.

Należy zauważyć, że wartości wiążą się z tym, co dla człowieka w różnych sferach jest znaczące i sensowne, że chronią godność osoby i stanowią podstawowy składnik jej osobowości. Cechuje je trwałość, a tam, gdzie ich brakuje, pojawia się zachwianie sensu i tożsamości. To właśnie wartości kierują emocjonalnymi i poznawczymi orientacjami człowieka oraz wyznaczają standardy wyboru celów i środków działania. W wymiarze społecznym wartości motywują oraz legitymizują decyzje i działania, a także spełniają funkcje integracyjne oraz sensotwórcze².

¹ Por. Henryk Skorowski, „Edukacja czy formacja? Wyzwania XXI wiek – wprowadzenie do dyskusji,” w *Wychowanie. Zagubiona wartość współczesnej cywilizacji*, red. Piotr Walewski (Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum, 2024), 10–13.

² Por. Janusz Mariański, *Wartości moralne w świadomości maturzystów puławskich* (Lublin: Wydawca Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie, 2022), 19–29.

Z tych przesłanek wynika, że rola rodziców w procesie wychowania etycznego, rozumianego jako wychowania do wartości i ku wartościom, jest niezastąpiona. Są oni nie tylko pierwszymi nauczycielami, lecz przede wszystkim świadkami tego, co przekazują. Jak trafnie przed laty zauważyła prof. Teresa Kukołowicz „życie codzienne, zachowane w nim proporcje między troską o zaspokojenie potrzeb materialnych, psychicznych, duchowych stanowi zarazem treść, jak i sposób metody wychowania”³. Harmonia tych elementów stanowi swoisty fundament pełnego rozwoju człowieka, który w języku pedagogicznym określa się mianem *wychowania integralnego*⁴.

Podkreślenie istotnej roli rodziców w procesie wychowania integralnego, pozwala przejść do zasadniczego pytania: w jaki sposób rodzice powinni kształtować w swoich dzieciach system wartości? Proces ten nie dokonuje się samoczynnie, lecz wymaga świadomego i odpowiedzialnego działania ze strony rodziców. Współczesne wychowanie etyczne w rodzinie odbywa się w warunkach zdominowanych przez Internet i technologie cyfrowe, których wpływu nie sposób uniknąć – również w sferze wychowania. Pojawia się pokusa, by coraz więcej funkcji człowieka przejmowała sztuczna inteligencja, także w zakresie kształtowania osobowości, myślenia czy systemu etycznego⁵.

Z pedagogicznego punktu widzenia istotną cechą rodziny – jako niepowtarzalnego bytu społecznego – jest wspólnotowy charakter życia osób zespolonych w różnym stopniu więzami biologicznymi, emocjonalnymi, kulturowymi i ekonomicznymi. W tych więziach należy upatrywać

³ Teresa Kukołowicz, „O wychowaniu przez codzienność w rodzinie,” w *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, red. Teresa Kukołowicz (Stalowa Wola, Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli, 1966), 197.

⁴ Por. Zbigniew Marek, „Wychowanie integralne podstawą rozwoju osoby,” *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 12/2017 No 1(43), 33–34, dostęp: 14.09.2025, <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/eetp/article/view/818/917>.

⁵ Choć AI oferuje korzyści, takie jak: spersonalizowane nauczanie, czy poprawa wyników w nauce, to niesie również za sobą zagrożenia np. ograniczenie myślenia krytycznego, uzależnienie, ograniczenie prywatności. Autorzy tegoż artykułu wymieniając plusy i minusy AI, ale ostatecznie opowiadają się za podejściem skoncentrowanym na człowieku, w którym AI wspiera, a nie zastępuje człowieka, Zob. Csilla Fuszek, Agata Fofman, Arjan Parikh i inni, „Droga do lepszej wersji siebie, wytyczne etyczne dotyczące sztucznej inteligencji,” „Karto-Teka Gdańska,” nr 1(16)/2025.

źródła procesów naśladowania, wychowania, budowania sprawności moralnych, do których w pierwszym rzędzie należy zaliczyć miłość i odpowiedzialność⁶.

Już klasyczna tradycja filozoficzna wskazywała na miłość jako na zasadę wychowania. Arystoteles podkreślał, że cnota nie rodzi się z samej wiedzy, lecz z nawyku i doświadczenia dobra, którego wzorzec dziecko znajduje w bliskich mu osobach⁷. W nowożytnej filozofii dialogu Emmanuel Levinas określił relację z drugim człowiekiem jako źródło odpowiedzialności etycznej⁸. Z kolei tradycja chrześcijańska rozwija dorobek filozoficzny, podkreślając centralne znaczenie miłości oraz odpowiedzialności. Święty Augustyn ukazywał miłość jako zasadę porządkującą całe życie człowieka – właściwie ukierunkowana miłość prowadzi ku Bogu i drugiemu człowiekowi, niewłaściwa zaś ku egoizmowi i upadkowi moralnemu⁹.

W XX wieku personalizm chrześcijański podjął refleksję nad wychowaniem w świetle klasycznych wartości. Karol Wojtyła w dziele *Miłość i odpowiedzialność* podkreślał, że prawdziwa miłość nie może być zredukowana do emocji czy pragnień, ale stanowi świadomy wybór dobra drugiego człowieka, wymagający odpowiedzialności i samowychowania¹⁰. Ten nurt myślenia rozwinął Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio*, ukazując rodzinę jako – *communio personarum* – wspólnotę osób, tworząc tym samym z rodziny „szkołę bogatszego człowieczeństwa”¹¹.

⁶ Por. Andrzej M. de Tchorzewski, „Miłość, nadzieja, odpowiedzialność – warunkiem więzi w rodzinie,” w *Dziecko, rodzina, wychowanie*, red. Jolanta Karbowniczek, Anna Błasiak, Ewa Dybowska (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2015), 25.

⁷ Por. Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. Daniela Gromska (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 2007), 352–353.

⁸ Por. Emmanuel Levinas, *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrzności* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002), 199–205.

⁹ Por. Augustyn z Hippony, *De civitate Dei*, Turnholti 1955, CCL 47–48, *O Państwie Bożym*, t. 1–2, tłum. Wiktor Kornatowski, (Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1977), 46.

¹⁰ Por. Karol Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, 2001), 73–76, dostęp: 16.09.2025, https://www.zwola-old.karmelicibosi.pl/p/z/formacja/milosc_i_odpowiedzialnosc.pdf.

¹¹ Por. Jan Paweł II, „Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio*” (Rzym 22 listopada 1981, nr 17–21), dostęp: 16.09.2025, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html.

Miłość rodzicielska nadaje więc wychowaniu charakter osobowy, co chroni je przed instrumentalizacją. Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* podkreślał, że miłość obejmuje całość egzystencji, gdyż nie jest ona tylko uczuciem i nie można jej nakazać, lecz jest procesem, który pozostaje w ciągłym rozwoju, ponieważ „miłość nigdy nie jest «skończona» i spełniona; miłość zmienia się wraz z biegiem życia, dojrzewa i właśnie dlatego pozostaje wierna samej sobie”¹². W praktyce wychowania oznacza to, że miłość jest decyzją kształtującą etos życia rodzinnego.

W konsekwencji kształtowanie etycznego systemu wartości w dzieciach wymaga od rodziców nie tylko świadectwa życia, lecz także konsekwentnego wprowadzania dziecka w świat dobra poprzez konkretne działania wychowawcze¹³. Rodzice powinni rozwijać w dziecku zdolność do refleksji moralnej, zachęcając do rozmowy o skutkach własnych decyzji, wspólnego rozwiązywania problemów i oceniania postaw w świetle dobra wspólnego. Niezastąpione są także codzienne sytuacje wychowawcze, w których dziecko doświadcza zaufania, odpowiedzialności i konsekwencji swoich czynów. W ten sposób miłość rodzicielska staje się źródłem kształtowania dojrzałego sumienia i hierarchii wartości.

Warto zauważyć, że miłość i odpowiedzialność nie są tylko pojęciami abstrakcyjnymi, lecz stanowią sprawdzony od wieków sposób wychowania etycznego w rodzinie. Jak przypomina Karta Praw Rodziny ogłoszona przez Papieską Radę ds. Rodziny, rodzice kierując się miłością, mają pierwszorzędne prawo oraz obowiązek wychowania dzieci w duchu odpowiedzialności. Relacja wychowawcza w rodzinie jest niezastąpiona, ponieważ żaden system edukacyjny ani instytucja społeczna nie jest w stanie przekazać dziecku tego samego doświadczenia i systemu wartości, który wyrasta z więzi rodzinnej¹⁴.

¹² Benedykt XVI, „Encyklika *Deus caritas est*” (Rzym 25 grudnia 2005, nr 7–17), dostęp: 16.09.2025, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html.

¹³ Zob. Barbara Kiereś, *Wychowanie do wartości* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015); Carla Solvason, Geoffrey Elliott (red.), *Ethics in Education: Contemporary Perspectives on Research, Pedagogy and Leadership*, (London: Ethics Press, 2023).

¹⁴ Por. Karta Praw Rodziny (Rzym 1983, art. 5), dostęp 17.09.2025, https://www.srk.opoka.org.pl/srk/srk_pliki/karta.htm.

Rodzice kształtują więc w swoich dzieciach etyczny system wartości poprzez własny przykład, codzienne doświadczenie dobra i konsekwentne wprowadzanie w świat relacji opartych na miłości i odpowiedzialności. To właśnie w tej żywej relacji pomiędzy rodzicami i dziećmi rodzi się dojrzałe człowieczeństwo, w którym wartości etyczne są właściwie ukonstytuowane.

2. RODZINA WOBEC WYZWAŃ WSPÓŁCZESNOŚCI W KSZTAŁTOWANIU SYSTEMU WARTOŚCI

Wychowanie etyczne w rodzinie dokonuje się zawsze w określonym kontekście społecznym, kulturowym, religijnym, światopoglądowym, a także technologicznym. Na proces socjalizacji i internalizacji norm moralnych coraz większy wpływ ma również świat cyfrowy, globalny pluralizm wartości, a także kryzys więzi rodzinnych. Każdy z tych czynników otwiera przestrzeń do pogłębionej refleksji nad rolą rodziny jako środowiska wychowania etycznego. Warto zatem zastanowić się, w jaki sposób rodzina może nadal pełnić funkcję szkoły wychowania etycznego? Istotny staje się tu kontekst wyzwań, przed którymi staje dzisiaj rodzina.

Pierwszym z zasadniczych wyzwań jest powszechność technologii cyfrowych oraz internetu, które stały się nieodłącznym elementem codziennego życia¹⁵. Badania wskazują, że dzieci i młodzież spędzają średnio od kilku do kilkunastu godzin dziennie w przestrzeni wirtualnej, co nie pozostaje bez wpływu na ich rozwój moralny i psychospołeczny¹⁶.

¹⁵ Por. Wasyl Kremeń, „Edukacja w wyzwaniach przemian cywilizacyjnych: droga do człowieka,” w *Przesilenie. Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami*, red. Agnieszka Cybał-Michalska, Piotr Kostyło (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2023), 49–56.

¹⁶ Badanie CBOS z 2022 roku pokazuje, że 87% dzieci i młodzieży w Polsce korzysta z internetu, spędzając średnio 18 godzin tygodniowo online. Młodsze dzieci (6–12 lat) spędzają średnio 14 godzin, a nastolatki (13–15 lat) – około 21 godzin. Ponad połowa opiekunów (57%) uważa, że dzieci spędzają za dużo czasu w internecie, a 74% stara się ograniczać ten czas. 46% rodziców nie wie, z kim ich dzieci zawierają znajomości online. Zob. CBOS, *Korzystanie z internetu przez dzieci i młodzież*, (Warszawa 2022), dostęp: 15.09.2025, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_077_22.PDF.

Technologie poszerzają dostęp do wiedzy, lecz niosą także ryzyko zaburzeń relacji, uzależnień, cyberprzemocy i relatywizacji wartości¹⁷. Wychowanie etyczne musi więc zmierzyć się z sytuacją, w której autorytet rodziców i wychowawców konkuruje z wpływem wirtualnych „przewodników życia,” takich jak influencerzy czy twórcy internetowi. Rodzi się zatem pytanie, czy w tej rzeczywistości możliwe jest nadal przekazywanie wartości zakorzenionych w tradycji i osobistym świadectwie? Skoro dużą część procesu socjalizacji przejmują bezosobowe algorytmy kształtujące preferencje młodych ludzi. Świat cyfrowy, mimo swego zasięgu, nie jest w stanie zastąpić podstawowych potrzeb osoby – miłości, odpowiedzialności i więzi wspólnotowej. Ich brak prowadzi do fragmentaryzacji osobowości, a nawet utraty sensu życia, przed czym przestrzegał Jan Paweł II, wskazując na konieczność wychowania do prawdy i wolności¹⁸.

Należy jednak pamiętać, że współcześni rodzice, nie mogą uciec przed zjawiskiem tzw. rodzicielstwa cyfrowego. Obejmuje ono nie tylko kontrolę treści i czasu ekranowego, lecz także twórcze wykorzystanie technologii jako narzędzia wspólnego rozwoju i wychowania. Badania S. Livingstone i A. Blum-Ross pokazują, że wspólne korzystanie z mediów staje się okazją do rozmów o wartościach, różnorodności perspektyw i odpowiedzialności w sieci. Pomimo różnic między rodzicami – jedni widzą w technologiach szansę, inni źródło zagrożenia – kluczowe znaczenie ma zaufanie i dialog w rodzinie¹⁹.

¹⁷ Por. Heliodor Muszyński, „Socjalizacja i wychowanie. W poszukiwaniu genezy wychowania (perspektywa ewolucyjna),” *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, Poznań, nr 2(22)2022, 40–48.

¹⁸ Zob. Jan Paweł II, „Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju”. Orędzie na XXIV Światowy Dzień Pokoju, 1999 (Watykan 08.12.1990), dostęp: 20.09.2025, <https://papiez.wiara.pl/doc/378718.Poszanowanie-sumienia-kazdego-czlowieka-warunkiem-pokoju-1991>, Jan Paweł II, „Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju”, Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju, 1999 (Watykan 01.01.1999), dostęp: 20.09.2025, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_01011999.html.

¹⁹ Sonia Livingstone, Alicia Blum-Ross, *Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives* (Oxford: 2020), 51–70, dostęp: 17.09.2025, <https://academic.oup.com/book/32086?login=false>.

Drugim wyzwaniem jest pluralizm wartości i globalizacja, które sprawiają, że tradycyjny system normatywny rodziny konfrontowany jest z wielością ideologii, stylów życia i narracji kulturowych. Współczesna pedagogika opisuje to zjawisko jako kryzys jednolitości aksjologicznej, prowadzący do trudności w formowaniu spójnego systemu etycznego u dzieci i młodzieży²⁰.

W obliczu takiej różnorodności rodzice stają wobec zadania nie tylko przekazu wartości, ale też uczenia krytycznego myślenia i rozeznawania. Pluralizm może stanowić okazję do autentycznego dialogu i poszukiwania prawdy, lecz jego niebezpieczeństwo polega na zatarciu granicy między dobrem a złem. Benedykt XVI ostrzegał, że „dyktatura relatywizmu”²¹ prowadzi do wychowania pozbawionego fundamentu i prowadzi do subiektywnych preferencji. Rodzina w tym kontekście pozostaje niezastąpionym miejscem przekazu tradycji i integracji wielości bodźców w spójny system wartości. Wychowanie etyczne nie może polegać na biernej akceptacji pluralizmu, lecz powinno uczyć odpowiedzialnego wyboru dobra i zachowania tożsamości. Współczesny rodzic ma być nie tylko strażnikiem wartości, ale i przewodnikiem w świecie różnorodnych idei²².

Trzecim istotnym wyzwaniem pozostaje kryzys więzi rodzinnych, który w literaturze socjologicznej i pedagogicznej opisuje się jako skutek przemian cywilizacyjnych, migracyjnych i ekonomicznych²³. Zjawiska takie jak wzrastająca liczba rozwodów, osłabienie więzi międzypokoleniowych, brak czasu dla dzieci czy emigracja zarobkowa rodziców prowadzą do sytuacji, w której młody człowiek doświadcza deficytu miłości i poczucia bezpieczeństwa. Wiele badań naukowych potwierdza, że stabilność życia rodzinnego i obecność obojga rodziców stanowią kluczowy czynnik roz-

²⁰ Zob. W. Furmanek, *Aksjologiczne zagubienie człowieka wyzwaniem dla pedagogiki* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2022); Bogusław Śliwerski, *Pluralism of pedagogy in Poland*, *Kwartalnik Pedagogiczny* 2018, 63(4)250.

²¹ Joseph Ratzinger, *Homilia na rozpoczęcie konklawe* (Rzym 18 kwietnia 2005), dostęp: 28.09.2025, <https://papiez.wiara.pl/doc/371808.Homilia-kard-Josepha-Ratzingera-na-rozpoczecie-konklawe-caly>.

²² Ellie Lee, Jennie Bristow, Charlotte Faircloth, Jan Macvarish (red.), *Parenting Culture Studies* (Cham: Palgrave Macmillan, 2023), 15–32.

²³ Piotr Szukalski, *Rodzina w kryzysie. Ujęcie socjologiczne* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2019) 22–35.

woju moralnego i społecznego dziecka²⁴. Kryzys więzi jest zagrożeniem dla samej struktury wspólnoty rodzinnej, w której człowiek uczy się odpowiedzialnej miłości. Bowiem jak przypominał Jan Paweł II w Adhortacji *Familiaris consortio*, to właśnie w rodzinie człowiek poznaje miłość jako dar z siebie²⁵.

Jeśli więzi zostaną zastąpione relacjami przypadkowymi, funkcjonalnymi czy interesownymi, wychowanie etyczne traci swój osobowy fundament. Dlatego współczesna pedagogika rodziny i inicjatywy pastoralne kładą nacisk na odbudowę więzi poprzez wspólne przeżywanie codzienności, rozmowę, zaangażowanie i doświadczenie wzajemnej odpowiedzialności. W tym kontekście wiele badań empirycznych nad wczesnym dzieciństwem dowodzi, że jakość więzi rodzinnych w największym stopniu kształtuje zdolność empatii i moralnego rozeznania²⁶. Kryzys więzi nie jest więc zjawiskiem nieuchronnym, lecz wezwaniem do świadomej pracy nad miłością rodzinną jako podstawą integralnego wychowania.

Analiza powyższych zjawisk wskazuje, że rodzina znajduje się dziś w centrum napięć współczesnego świata: technologie cyfrowe redefiniują sposoby komunikacji, pluralizm wartości kwestionuje fundamenty moralności, a kryzys więzi zagraża wspólnocie wychowawczej. Odpowiedzią na te wyzwania nie jest odrzucenie tradycji, lecz umiejętność korzystania z jej zasobów w nowych realiach. Z perspektywy pedagogiczno-teologicznej rodzina powinna pozostać miejscem, w którym człowiek uczy się miłości, odpowiedzialności i dialogu. Pomimo dynamicznych przemian współczesności to właśnie rodzina pozostaje niezastąpioną szkołą wychowania etycznego – miejscem harmonii między tradycją a nowoczesnością.

²⁴ Zob. Urszula Gruca-Miąsik, „Budzenie osoby w rodzinie w kontekście rozwoju rozumowania moralnego,” w *Rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. Anna Bałanda i Elżbieta Jarmoch (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2022), 37–52.

²⁵ Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 21.

²⁶ Colette Gray, Ioanna Palaologou, *Early Learning in the Digital Age* (London: Sage Publications, 2022), 98–115.

ZAKOŃCZENIE

Wychowanie etyczne w rodzinie stanowi dziś jedno z kluczowych wyzwań współczesności, ponieważ to właśnie w niej kształtują się miłość i odpowiedzialność. Podjęta w niniejszym opracowaniu problematyka jest ważnym głosem podkreślającym, że pomimo przemian cywilizacyjnych i kulturowych rodzina pozostaje niezastąpionym środowiskiem przekazu i rozwoju wartości etycznych. Jako wspólnota życia i wartości staje się przestrzenią, w której dokonuje się nie tylko nauka norm, lecz również wewnętrzne dojrzewanie osoby. Stąd też celem artykułu było ukazanie rodziny jako podstawowego i zarazem niezastąpionego środowiska wychowania etycznego, analizowanego w kontekście współczesnych przemian społecznych, kulturowych i cywilizacyjnych.

W konkluzjach pierwszego rozdziału wskazano, że skuteczność wychowania etycznego zależy przede wszystkim od jakości więzi i autentyzmu postaw dorosłych. W relacji rodzic–dziecko dokonuje się proces przyswajania wartości, w którym miłość porządkuje relacje, a odpowiedzialność nadaje im praktyczny wymiar. Wychowanie do wartości musi przenikać codzienność, w której świadectwo rodziców jest najpełniejszym przekazem sensu moralnego. Obecność świata cyfrowego wymaga od rodziców nowych kompetencji oraz umiejętności towarzyszenia dziecku w przestrzeni wirtualnej – co zostało podkreślone w drugim rozdziale.

Z przeprowadzonej analizy wynikają następujące wnioski: miłość i odpowiedzialność stanowią fundament wychowania etycznego; rodzice jako pierwsi wychowawcy pełnią rolę świadków wartości, a skuteczność wychowania zależy od autentyzmu ich postaw i jakości więzi rodzinnych; świat cyfrowy wymaga nowego modelu rodzicielstwa opartego na dialogu, zaufaniu i kompetencjach medialnych; współczesna rodzina ma za zadanie integrować tradycję z nowoczesnością, aby wychowanie etyczne pozostało procesem rozwoju człowieka. W jednym zdaniu można skondensować, że rodzina jest najlepszą szkołą wychowania etycznego, której nikt i nic nie zastąpi.

Podjęte zagadnienie jest o charakterze teoretycznym, choć odnosi się do wielu współczesnych badań naukowych, które nakreślają istotny kontekst dla postawionego problemu. Teoretyczne opracowanie może stanowić przydatny punkt odniesienia do przeprowadzenia badań własnych doty-

czących takich aspektów jak: analiza współczesnych modeli rodzicielstwa w kontekście pluralizmu wartości, mediatyzacji życia i kryzysu więzi, czy też w opracowaniu programów wsparcia rodziców w wychowaniu do odpowiedzialności w świecie cyfrowym.

BIBLIOGRAFIA

- Arystoteles. *Polityka*, tłum. Ludwik Piotrowicz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Augustyn z Hippony, *De civitate Dei*, Turnholt 1955, CCL 47–48, *O Państwie Bożym*, t. 1–2, tłum. Wiktor Kornatowski, Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1977.
- Benedykt XVI. “Encyklika *Deus caritas est*”. Rzym 25 grudnia 2005, dostęp: 16.09.2025, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html.
- CBOS, *Korzystanie z internetu przez dzieci i młodzież*. Warszawa 2022, dostęp: 15.09.2025, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_077_22.PDF.
- Fuszek, Csilla. Fofman, Agata. Parikh, Arjavi inni. „Droga do lepszej wersji siebie, wytyczne etyczne dotyczące sztucznej inteligencji”. *Karto-Teka Gdańska*, nr 1(16)/2025: 93–103.
- Furmanek, W. *Aksjologiczne zagubienie człowieka wyzwaniem dla pedagogiki*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2022.
- Gray Colett. Palaiologou, Joanna. *Early Learning in the Digital Age* (London: Sage Publications, 2022), 98–115.
- Gruca-Miąsik, Urszula. „Budzenie osoby w rodzinie w kontekście rozwoju rozumowania moralnego.” W *Rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. Anna Bałanda i Elżbieta Jarmoch, 37–52. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2022.
- Jan Paweł II. “Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio*”. Rzym 22 listopada 1981, dostęp: 16.09.2025, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html
- Jan Paweł II. „Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju”. Orędzie na XXIV Światowy Dzień Pokoju, 199. Watykan 08.12.1990, dostęp: 15.09.2025, <https://papiez.wiara.pl/doc/378718.Poszanowanie-sumienia-kazdego-czlowieka-warunkiem-pokoju-1991>.
- Jan Paweł II. „Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju”. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju, 1999. Watykan 01.01.1999, dostęp: 15.09.2025, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_01011999.html.
- Karta Praw Rodziny (Rzym 1983, art. 5), dostęp 17.09.2025, https://www.srk.opoka.org.pl/srk/srk_pliki/karta.htm.
- Kiereś, Barbara. *Wychowanie do wartości*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.

- Kremeń, Wasyl. „Edukacja w wyzwaniach przemian cywilizacyjnych: droga do człowieka”. W *Przesilenie. Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami*, red. Agnieszka Cybal-Michalska, Piotr Kostyło, 49–56. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2023.
- Kukołowicz, Teresa. „O wychowaniu przez codzienność w rodzinie”. W *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, red. Teresa Kukołowicz, 145–149. Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli, 1966.
- Lee, Ellie. Bristow Jennie. Faircloth, Charlotte. Macvarish, Jan. (red.), *Parenting Culture Studies* (Cham: Palgrave Macmillan, 2023), 15–32.
- Levinas, Emmanuel *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrżności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- Livingstone, Sonia, Blum-Ross, Alicia. *Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives*. Oxford: 2020, dostęp: 17.09.2025, <https://academic.oup.com/book/32086?login=false>.
- Mariański, Janusz. *Wartości moralne w świadomości maturzystów puławskich*. Lublin: Wydawca Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie, 2022.
- Marek, Zbigniew. „Wychowanie integralne podstawą rozwoju osoby”. W *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 12/2017. No 1(43), 32–47, dostęp: 14.09.2025, <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/eetp/article/view/818/917>.
- Muszyński, Heliodor. „Socjalizacja i wychowanie. W poszukiwaniu genezy wychowania (perspektywa ewolucyjna)”. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*. Poznań, nr 2(22)2022: 7–54.
- Ratzinger, Joseph. *Homilia na rozpoczęcie konklawe*. Rzym 18 kwietnia 2005, dostęp: 28.09.2025, <https://papiez.wiara.pl/doc/371808.Homilia-kard-Josepha-Ratzingera-na-rozpozecie-konklawe-caly>.
- Skorowski, Henryk. „Edukacja czy formacja? Wyzwania XXI wiek – wprowadzenie do dyskusji”. W *Wychowanie. Zagubiona wartość współczesnej cywilizacji*, red. Piotr Walewski, 9–21. Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum, 2024.
- Solvason, Carla. Geoffrey Elliott (red.). *Ethics in Education: Contemporary Perspectives on Research, Pedagogy and Leadership*, London: Ethics Press, 2023.
- Szukalski, Piotr. *Rodzina w kryzysie. Ujęcie socjologiczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2019.
- Śliwerski, B. *Pluralism of pedagogy in Poland*, *Kwartalnik Pedagogiczny* 2018, 63(4)250: 212–233.
- Wojtyła, Karol. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, 2001), dostęp: 16.09.2025, https://www.zwola-old.karmelicibosi.pl/p/z/formacja/milosc_i_odpowiedzialnosc.pdf.
- Tchorzewski, Andrzej M. „Miłość, nadzieja, odpowiedzialność – warunkiem więzi w rodzinie”. W *Dziecko, rodzina, wychowanie*, red. Jolanta Karbowniczek, Anna Błasiak, Ewa Dybowska. 25–45. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2015.